

Baltijas ogļūdeņražu izpētes un ieguves asociācija

reģ.nr.40008192540, Vecpilsētas iela 19, Rīga, LV-1050

Valsts kancelejai

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV – 1520

ATZINUMS

2014.gada 11.novembrī Nr. 28-14/N

Par Ministru Kabineta rīkojuma projekta „Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei” (VSS-976) nesaskaņošanu

Baltijas ogļūdeņražu izpētes un ieguves asociācija, turpmāk - Asociācija, iebilst pret Ministru Kabineta rīkojuma projektu „Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei” (VSS-976), turpmāk tekstā Rīkojuma projekts, un paskaidro sekojošo:

Asociācija ir izveidota ar mērķi veicināt ogļūdeņražu izpēti un ieguvi Latvijā, aizsargāt un pārstāvēt savu biedru intereses un tiesības attiecībās ar valsts un pašvaldības institūcijām, piedalīties normatīvo aktu izstrādāšanā, to savstarpējā saskaņošanā un tālākā pilnveidošanā, īstenot, aizsargāt un popularizēt asociācijas biedru intereses, kuras saistītas ar ogļūdeņražu izpēti un ieguvi Latvijā, nodrošināt informācijas pieejamību par normatīvo aktu izmaiņām un citām aktivitātēm, kuras saistītas ar ogļūdeņražu izpēti un ieguvi, veicināt asociācijas biedru darbinieku profesionālās sagatavotības celšanu, kā arī veicināt sadarbību ar citām radniecīgām organizācijām Latvijā un citās valstīs.

Asociācija darbojas kopš 2012.gada un uzskatāma par valdības sociālo partneri, jo arī iepriekš ir piedalījusies normatīvo aktu izstrādes apspriedē un aktīvi iesaistījusies nozarei svarīgu jautājumu risināšanā.

Rīkojuma projekts paredz atbalstīt koncepciju par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei projektu, turpmāk - Konceptija, un tajā ietvertu D variantu, kas paredz izdalīt derīgos izrakteņus un zemes dzīļu nogabalus ar derīgām īpašībām kā atsevišķu īpašuma priekšmetu. Konceptiju ir izstrādājusi Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, turpmāk – VARAM, un tās mērķis ir būtiski grozīt pašlaik spēkā esošo normatīvo regulējumu.

VARAM mājas lapā ir minēts, ka koncepcija ir nodota publiskai apspriešanai 2014.gada 23.oktobrī, lai gan asociācija par to uzzināja nejausi.

Tādējādi asociācija neizprot, kādēļ tā nebija iepriekš informēta par koncepcijas izstrādi un netika pieaicināta viedokļa sniegšanai. Nav saprotams, kādēļ koncepcijai tika noteikts ierobežots pieejamības statuss un kādēļ VARAM neuzklausīja sabiedrības grupu, jo īpaši derīgo izrakteņu ieguves nozares un zemes īpašnieku, viedokļus. VARAM koncepcijas sagatavošanā, kā norādīts, balstījās vienīgi uz 2013.gadā sagatavotā informatīvā ziņojuma par zemes dziļu izmantošanu un Vides politikas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam apspriešanas gaitā gūto Latvijas Ģeologu savienības viedokli, ka pašreizējais tiesiskais regulējums ierobežo saprātīgu zemes dziļu izmantošanu.

Iepazīstoties ar koncepcijas saturu, asociācija norāda, ka tā ir klaji pretrunā ar Latvijas Republikas rezidentu, tajā skaitā komersantu, kas darbojas zemes dziļu apgūšanā, tiesībām un interesēm. Ziņas par koncepcijas izstrādi netika publiskotas un, asociācijas ieskatā, tās tika slēptas, lai saņemtu pēc iespējas mazāk viedokļu un kritikas šī dokumenta virzienā. Nav izprotams, kādēļ šī ziņa neparādījās medijos, jo iepriekš visas VARAM un Ekonomikas ministrijas aktivitātes attiecībā uz zemes dziļu apgūšanu tika publiskotas. Ņemot vērā „slepenības plīvuru”, ar ko ir „apvītas” minētās VARAM aktivitātes, kā arī izvērtējot piedāvātos grozījumus, asociācija iebilst pret Rīkojuma projekta tālāku virzīšanu apstiprināšanai un iestrādei normatīvajos aktos.

Koncepcijā paustie risinājumi nerasniegs nospraustos mērķus - veidot investīcijām labvēlīgu vidi, būtiski pilnveidojot normatīvo aktu ietvaru tieši attiecībā uz zemes īpašnieka tiesībām un pienākumiem un valsts iespējām veicināt zemes dziļu racionālu un efektīvu izmantošanu; veicināt zemes īpašnieku ieinteresētību zemes dziļu resursu izpētē un izmantošanā.

Koncepcija un Rīkojuma projektā atbalstītais D variants, asociācijas ieskatā, būtiski ierobežo Satversmes 105.pantā noteiktās tiesības uz īpašumu.

Zemes īpašnieki nebūs ieinteresēti šāda normatīvā regulējama ieviešanā, jo, pirmkārt, jau vēsturiski „virszeme” ir nesaraujami saistīta ar zemes dziļēm, ko saskaņā ar koncepciju plānots pēc būtības nacionalizēt. Zemes īpašnieki tiks pakļauti, kā tiek rakstīts koncepcijā „ārvalstu investoru” diktātam un spiedienam. Tie, kuri nevēlēsies iesaistīties sava īpašuma izsaimniekošanā, būs spiesti piekāpties ārzemju korporāciju „maigajai varai” vai tikt pakļauti vietējās publiskās varas spiedienam.

Koncepcijā tiek paust viedoklis, ka, iestrādājot normatīvajā regulējumā, zemes dziļu īpašumtiesību maiņas aspektus, zemes īpašnieki varēs nopelnīt, saņemot zināmu atlīdzību par zemes dziļu izmantošanu. Asociācijas ieskatā šāds scenārijs ir vairāk nekā optimistisks, ja ne utopisks.

Ņemot vērā apstākli, ka Latvijas zemes dzīles ir visai maz pētītas un nav skaidri determinēti vietas ar lielu derīgo izrakteņu īpatsvaru, ikviens zemes īpašnieks tiks pakļauts savu īpašumtiesību brīvas izmantošanas ierobežojumiem. Kā norādīts koncepcijā, Latvijā valsts institūcijas pašlaik

ģeoloģisko izpēti neveic, bet nodrošina normatīvo ietvaru, lai ieinteresētās personas to varētu darīt. Ir pieejamas ģeoloģiskās kartes, kas sastādītas, izmantojot agrāk, veikto ģeoloģiskās izpētes un kartēšanas darbu rezultātus. Tad rodas jautājums, uz kādu datu pamata tiks veidota Latvijas ģeoloģiskā karte, kas sadalītu teritoriju piedāvātajos zemes dziļu nogabalos, kā to ir iecerējusi VARAM?

Piedāvātā normatīvā regulējuma maiņa graus zemes īpašnieku tiesisko paļāvību to īpašumu plānotai un pārskatāmai izmantošanai. Privātpersonām nebūs pārliecības par to, vai jau rīt nezināmi „ārvalstu investori” neizvēlēsies uzsākt izpētes darbus, kas nenoliedzami nozīmētu īpašnieka „virszemes” izmantošanu. Šādā situācija zemes īpašnieki dzīvos „kā uz pulvermucas”, gaidot, kad kāds „ārvalstu investors” tiem piedāvās „brīvprātīgi” (piespiedu kārtā) mainīt savas teritorijas izmantošanas mērķi un veidu, lai izpildītu jaunās normatīvo aktu prasības – nodrošināt brīvu piekļuvi valstij piederošajām zemes dziļēm. Asociācijas ieskatā, šāds scenārijs neatbilst Latvijas Republikas kā nacionālas valsts zemes resursu izmantošanas vīzijai un pārdomātu derīgo izrakteņu ilgtermiņa apgūšanai.

Kā norāda pati VARAM, jau tagad ir problēmas ar zemes īpašumtiesību noteikšanu zināmai daļai teritorijas, kas pieder publiskajām juridiskajām personām un baznīcas konfesijām, kam ir neskaidrs tiesiskais statuss.

Tiek norādīts, ka vismaz 33,3% valsts teritorijas valsts zemes dziļu izmantošanu var plānot pašreizējā tiesiskā regulējuma ietvaros. Ja pieskaita juridisko personu zemi, zemes dziļu izmantošanu varētu plānot 48% teritorijas, Asociācijas ieskatā, sākotnēji būtu jātiek skaidrībā ar šo īpašumu izmantošanu pirms ķerties klāt privātpersonu īpašumtiesību ierobežošanai.

Tiek norādīts uz informācijas esamību, taču tās formāta un uzglabāšanas telpu nepilnībām, kas plašākai sabiedrībai liedz pieeju ģeoloģiskajai informācijai. Savukārt institūcijām nav resursu, lai sistemātiski un mērķtiecīgi informētu sabiedrību un uzņēmējus, kas veic derīgo izrakteņu meklēšanas un izpētes darbus.

Ģeoloģiskās informācijas sistēma pieder valstij. Ikvienai juridiskajai vai fiziskajai personai neatkarīgi no darbu finansēšanas veida zemes dziļu izmantošanas rezultātā iegūtā ģeoloģiskā informācija jānodod valstij centra personā bez maksas, noslēdzot līgumu par tās izmantošanu.

Tiek atzīts, ka perspektīvie un neizpētītie resursi, ko nākotnē varētu iegūt, šobrīd ar nodokli netiek aplikti, kas, plānojot tautsaimniecības attīstību, būtu jāņem vērā. Līdz ar to būtu nepieciešams apzināt situāciju un noteikt nodokļa likmes arī par perspektīvajiem iegūstamajiem zemes dziļu resursiem, t.sk. metālu rūdām.

Asociācija piekrīt paustajam viedoklim, ka Latvijā nav izstrādātas prasības minerālu un rūdu meklēšanas un izpētes darbu organizēšanai un ar to saistītās informācijas sagatavošanai, nav noteikta kārtībā, kādā meklēšanas un izpētes uzņēmums var pieteikt savu interesi minerālo resursu izpētei konkrētā teritorijā, t.sk. tiešsaistes formātā, nav izveidots šādu pieteikumu reģistrs un nav

pieredzes darbībā ar šādiem meklēšanas un izpētes reģistriem. Nepieciešams Latvijas ģeoloģiskās informācijas sistēmu piemērot rūdu meklēšanas un izpētes informācijas izsniegšanai, t.sk. tiešsaistē. Taču Asociācijas ieskatā Konceptijā piedāvātie risinājumi kardināli mainīt lietu tiesības un veikt grozījumus Civillikumā ir sasteigti un nepietiekami izpētīti, kā arī nenesīs iecerētos rezultātus.

Asociācija uzskata, ka VARAM sadarbībā ar Ekonomikas ministriju un citām atbildīgajām iestādēm visu pirms būtu jāsakārto vismaz šis izvirzītais jautājums un tikai tad jāķeras klāt tik fundamentālu jautājumu haotiskai un revolucionārai maiņai, kā tas ir iecerēts Konceptijā.

Pretrunā iepriekš minētajam nonāk Konceptijā paustais Ekonomikas ministrijas viedoklis par ogļūdeņražu aplikšanu ar dabas resursu nodokli, kas, Asociācijas ieskatā, ir aplams un pilnīgi pretējs Konceptijas mērķiem – piesaistīt ārvalstu investorus un veicināt Latvijas zemes dziļļu apgūšanu. Asociācija jau vairāk kārtīgi ir vērsusies Ekonomikas ministrijā, paužot savu redzējumu par to, kā būtu jāpielāgo uzņēmējdarbības vidi šajā sakarā, kas savukārt nozīmētu arī investīciju priekšnoteikumu uzlabošanu un pielāgošanu to valstu praksei, kur ogļūdeņražu ieguvei ir gadsimtiem senas tradīcijas un pieredze. Asociācija savos iesniegumos bija norādījusi virkni valstu, kurās tiek piemērots labvēlīgāks nodokļu režīms ogļūdeņražu ieguves nozarei, nekā tas ir Latvijā, ņemot vērā šīs nozares attīstības perspektīvas. Pasaulē ir izplatīta kombinēto ekonomisko labumu noteikšanas sistēma ar dažādu fiskālo rīku palīdzību: atlīdzības, prēmijas, peļņas naftas un gāzes atjaunošanas izmaksu sadalījums, ieguves izmaksas un nodokļi. Naftas iegūstošo valstu fiskālajās politikās vērojama tendence paredzēt atvieglojumus naftas ieguvēm ar mazu debitu un grūti apgūstamajām ieguves vietām. Taču Ekonomikas ministrija acīmredzot nav ņēmusi vērā Asociācijas aprakstīto ārvalstu pieredzi, gluži pretēji, ir nākusi klajā ar priekšlikumiem paaugstināt fiskālo slogu. Jāpiekrīt VARAM norādītajam, ka kompleksas (meklēšana, izpēte un iegūšana) fiskālās atbalsta sistēmas trūkums, neveicina īpašnieku interesi atbalstīt meklēšanas un izpētes procesu, savukārt minerālu resursu ieguves ekonomisko efektivitāti nevar aprēķināt, ja nav noteiktas (normatīvi apstiprinātas) visas iespējamās izmaksu pozīcijas.

Konceptijā norāda, ka, salīdzot Latviju ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, Latvijā rādītājs attiecībā uz ieguves rūpniecība un karjeru izstrādes nozares īpatsvaru iekšzemes kopproduktā ir tuvu Eiropas Savienības vidējam rādītājam. Turpretī tālāk Latvijas situācija tiek salīdzināta ar Kanādas pieredzi: „*kura ir viena no pasaules līdervalstīm ieguves rūpniecībā, piesaista 18% no globālajām investīcijām, pārspējot Austrāliju, ASV un Meksiku.*” Nenoliedzami, ka arī Latvijai ir jākāpina savas pozīcijas ieguves rūpniecībā, taču ņemot par pamatu salīdzinājumam Kanādu ar tās atšķirīgajiem ģeopolitiskajiem un ģeoloģiskajiem apstākļiem, ir nesamērīgi.

Asociācijas nostāja nav pretrunā ar VARAM secinājumiem par to, ka zemes īpašniekiem vairumā gadījumu nav ne zināšanu, ne finansiālo iespēju, ne arī motivācijas veikt vai pasūtīt ģeoloģisko izpēti lielā dziļumā. Asociācija norāda, ka pašreizējais tiesiskais regulējums jau paredz tiesības iznomāt zemi atbilstoši likuma „Par zemes dziļēm” 8.panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā,

zemes īpašniekam noslēdzot nomas līgumu par zemes dziļi izmantošanas veidu, uz kā pamata nomnieks iegūst zemes dziļi izmantošanas licenci un līdz ar to arī īpašumtiesības uz derīgajiem izrakteņiem licencē norādītajā daudzumā (augļiem). Esošais regulējums norāda uz iespējām, pamatojoties uz savstarpēju vienošanos, zemes īpašniekam brīvprātīgi ierobežot sev ar likumu noteiktās zemes dziļi izmantošanas tiesības par labu citai personai.

Savukārt valstij vajadzētu nodrošināt zemes dziļi izpēti un ģeoloģisko karšu izveidošanu, kas būtu par pamatu nozares uzņēmēju ekonomiskajām aktivitātēm konkrētajā vietā. Valsts, savukārt, saņemtu savu materiālo labumu nodokļu un licenču maksas veidā. Tiem apgabaliem, kur varētu būt potenciālas derīgo izrakteņu iegulas, bet kuru īpašnieki jebkādu iemeslu dēļ nepiekrīstu savu zemju iznomāšanai derīgo izrakteņu iegūšanai, nepanākot pusēm pieņemamu risinājumu, valstij vienmēr būtu iespēja īstenot sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktās tiesības, vēlāk šos zemes gabalus iznomājot.

Tāpat arī VARAM ierosinājums par to, ka tiesības meklēt un pētīt, kas ir saistīta ar būtisku resursu ieguldījumu ar neskaidru gala rezultātu, ir jāpapildina ar tiesībām meklēšanas un izpētes procesā iegūto rezultātu (tanī skaitā ar īpašumu saistītu minerālo resursu) pārdošanu (realizāciju) ieguves uzņēmumam, nav nekas jauns un neatļauts saskaņā ar pašreiz spēkā esošo normatīvo regulējumu.

Īpašumtiesību institūta būtiska un neapdomāta maiņa varētu rezultēties līdzīgi, kā jau pieredzēts. Konceptijā paustās ieceres D variantā realizācija var novest pie līdzīgām problēmām, kuras savulaik ir radītas un joprojām nav atrisinātas.

Līdzīgi, kā tas ir nostiprināts attiecībā uz zemes (virszemi) un zemes dziļiem nedalāmību Civillikuma 1042.pantā, Civillikumā ir normatīvi nostiprināts vispārējs ēku (būvju) nedalāmības princips. Taču Latvijas valsts vēsturē ir zināms piemērs, kad nesaraujami saistīti īpašuma objekti piederēja vairākiem īpašniekiem, izveidojot juridisku anomāliju - zemes piespiedu nomu. Šis institūts ir izveidojies privatizācijas procesā, kad dzīvojamai mājai bija jānosaka funkcionāli nepieciešamais zemes gabals.

Dalītā īpašuma gadījumā (zeme pieder vienam īpašniekam, ēkas – citam īpašniekam) zemes reformu regulējošajos normatīvajos aktos ir noteikts, ka zemes īpašniekam ir tiesības saņemt zemes nomas maksu, uzliekot par pienākumu dzīvokļa īpašniekam slēgt zemes nomas līgumu ar tā zemes gabala īpašnieku, uz kura atrodas privatizētais objekts.

Noteiktais pārejas posms un izņēmums ēku (būvju) nedalāmības principa piemērošanā ieguva visnotaļ pastāvīgu raksturu. Šāds regulējums ietver arī fikciju, jo praktiski tikai vienas no īpašuma tiesībām ir reāli izmantojamas, turpretim otras šajā gadījumā cieš no aprobežojuma un reāli nav izlietojamas. Konceptijā šāds risks vispār nav ņemts vērā. Rīkojuma projektā atbalstītais D variants - izdalīt derīgos izrakteņus un zemes dziļi nogabalus ar derīgām īpašībām kā atsevišķu īpašuma priekšmetu pēc savas būtības ir noteikt dalītu īpašumu, kas nevar tikt atbalstīts. Konceptijas izstrādātāji nav izvērtējuši pašreizējo likumdošanu un tiesiskus aspektus, kā rezultātā

valstī ir noteiktas 27 valsts nozīmes atradnes un viens valsts nozīmes zemes dziļu nogabals. Ir spēkā esoši Ministru kabineta 2007.gada 27.februāra noteikumi Nr.155 „Atlīdzības aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība par zemes dziļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dziļu nogabalos” nosakot kārtību, kādā aprēķina un izmaksā atlīdzību zemes īpašniekam par zemes dziļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dziļu nogabalos, ja sabiedrības un valsts interesēs nepieciešams izmantot zemes dziļu derīgās īpašības vai iegūt pazemes ūdeņus.

Ņemot vērā augstāk minēto, pirms virzīt Rīkojuma projektu apstiprināšanai un potenciālo investīciju piesaistei, ir nepieciešams:

- 1) uzdot Finanšu ministrijai un Ekonomikas ministrijai apzināt situāciju un noteikt nodokļa likmes par perspektīvajiem iegūstamajiem zemes dziļu resursiem, t.sk. metālu rūdām;
- 2) Latvijas ģeoloģiskās informācijas sistēmu piemērot rūdu, minerālresursu meklēšanas un izpētes informācijas izsniegšanai, t.sk. tiešsaistē;
- 3) uzdot VSIA „Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs” sniegt informāciju par Konceptijā norādīto derīgo izrakteņu esamību un patiesajiem apstākļiem, kas apgrūtina to ieguvī;
- 4) uzdot Tieslietu ministrijai izstrādāt grozījumus likumā „Par zemes dziļēm” rūdu un minerālresursu meklēšanas, izpētes un ieguves darbiem.

Pamatojoties uz augstāk minēto, lūdzam uzskatīt Ministru Kabineta rīkojuma projektu „Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei” (VSS-976) par nesaskaņotu un nevirzīt to iesniegšanai Ministru kabineta sēdē, iekams netiks izskatīti Asociācijas iebildumi pēc būtības.

Ar cieņu,

Baltijas ogļūdeņražu izpētes un ieguves asociācijas

Valdes locekle

 Sigita Poželaite